

Inhoud:

- ◆ Van de redactie
- ◆ Algemene begraafplaats te Baambrugge.
- ◆ *Waarvan akte*: de jodenvervolgving op papier
- ◆ **BOTSHOL**: de geschiedenis van uitgebleven droog-, makingen *deel I*

De Angstelkroniek is een uitgave van de Historische Kring Abcoude - Baambrugge en verschijnt drie maal per jaar.

Contributie:

Familie lidmaatschap: € 15,- per jaar
 Persoonlijk lidmaatschap: € 10,- per jaar
 Buitenleden lidmaatschap: € 15,- per jaar
 Losse nummers: € 4,-
 ISSN: 1569-6146

Redactie:

H. Hoogenhout
 Kleiweg 36
 1396 HX Baambrugge
harhoog@hetnet.nl
 tel. 0294 - 29 19 75

G. van der Most -
 Redactie secretariaat
 Papehof 9
 1391 BP Abcoude
gvandermost@hetnet.nl
 tel. 0294 - 28 62 14

D.L.H. Slebos
 Dongelmanstraat 8
 1391 EW Abcoude
 tel. 0294 - 28 49 93

W.W. Timmer
 Achter de Kerken 40
 1391 LP Abcoude
 tel. 0294 - 28 4446
Wtimmer1@cs.com

Van de redactie

Eigenlijk zou dit een jubileumnummer moeten zijn. Sinds februari 1999 is dit nummer 25 in een reeks die zo'n 300 pagina's tekst en afbeeldingen hebben opgeleverd. Een omvangrijke bijdrage aan de beschreven geschiedenis van onze gemeente! Maar wij houden ons kruit nog even droog. Volgend jaar bestaat de Historische Kring 25 jaar. Mogelijk dat we daar iets publicitairs mee doen.

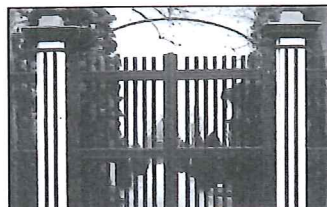
Wij zijn blij dat we twee auteurs van buiten de kleine redactiekering bereid hebben gevonden ons verleden te belichten. Oud Abcoudenaar GertJan Broek met een stuk over de lotgevallen van onze joodse inwoners gedurende de Tweede wereldoorlog. Dhr. Fons Compier geboren Wavervener vestigt nogmaals onze aandacht op een onderbelicht gebied in onze Gemeente: De Botshol.

Het moet toch zo zijn dat er onder onze ruim 400 leden meer auteurs schuil gaan. Woont u in een oud huis en wilt daar iets over schrijven? Ons redactieteam zal u graag ondersteunen met gegevens of met het schrijven. Gij kunt als ge wilt!

De afgelopen periode mochten wij weer een aantal schenkingen in ontvangst nemen. Van dhr. Cor van Schaik te Baambrugge: een disteltrekker. Van dhr. Willem van den Bosch te Abcoude een ingelijste reproductie van een afbeelding van het Slot van Abcoude, gedateerd 1859. Van dhr. Cor Gorlee te Abcoude een hand- en voet aangedreven schoenmakers naaimachine. En tenslotte van mevr. Ria Visser te Abcoude enige ordners met gegevens over de Vrouwen Adviescommissie voor de woningbouw.

Algemene begraafplaats Baambrugge Botshol: uitgebleven droogmakingen

In dit nummer

Algemene begraafplaats te Baambrugge.

Baambrugge begroef haar doden tot circa 1829 in de oude Baambrugse kerk. Door de weinige Rooms-katholieke inwoners van Baambrugge werd gebruik gemaakt van de begraafmogelijkheden in het verderop gelegen Loenersloot. Kerkelijk behoorden ze vanaf Klein Baambrugge t/m Loenersloot tot de RK Statie van Slootdijk. In 1829 kreeg ook Baambrugge een eigen algemene begraafplaats, gelegen langs de Rijksstraatweg naar Loenersloot. De begraafplaats werd in een landelijk gebied aangelegd, buiten de bebouwde kom van Baambrugge. Het was wel een gunstige plek omdat het aan de straatweg van Utrecht naar Amsterdam lag. Deze was al vanaf 1813 bestraat en gemakkelijk begaanbaar voor begra-

fenissen. In Baambrugge zal men derhalve, in tegenstelling tot Abcoude, niet zoveel per schip hebben begraven. Het perceel werd aangekocht van Willem van Wees voor fl. 494,—. De totale kosten van aankoop en aanleg bedroegen fl. 1.461,—. Dit was inclusief de levering van een schip volzand door-schipper Jan Lieverst voor fl. 46,25. In onze tijd vinden we weinig van dit zand terug. Het is “weggelopen”, het oudste gedeelte van de begraafplaats is zelfs kleilig ten opzichte van de nieuwere gedeelten. Ook de waterbeheersing van het perceel was belangrijk. In de sloot aan de zuidzijde werd een beer aangelegd. Dit is een gemetselde dam die het water in de polder-sloot op het juiste peil houdt. De begraafplaats had in de

19de eeuw ook een naam: Rusthoff. Een voor de hand liggende naam, maar niet omdat het betrekking had op de begraafplaats. Er lag op deze plek namelijk tot begin 19de eeuw een buitenplaats met die naam. De naam is sinds

“Derde” beer of muurtje in de sloot om waterpeil op hoogte te houden. Gezien van het noordoosten. Op de achtergrond het baarhuisje.

lange tijd in onbruik geraakt. Even als op de algemene begraafplaats van Abcoude was ook hier heel lang veel ruimte. In 1874 werd ook hier een baarhuisje gebouwd dat gebruikt werd om cholera-slachtoffers tijdelijk te bergen.

In 1892 bleek de begraafplaats toch te krap van afmetingen en vond uitbreiding plaats. (zie plattegrond). Het baarhuisje werd afgebroken. Aan het einde van de uitbreiding werd weer een baarhuisje gebouwd.

Het huidige baarhuisje, ontworpen door architect H. Boers uit Loenen, werd na de laatste uitbreiding in 1952 nieuw gebouwd op de huidige plaats achter aan de begraafplaats. Het is identiek aan zijn broers in Loenen en Vreeland.

Het wordt uiteraard niet meer gebruikt voor lijdens aan besmettelijke ziekten of schijn-doden herkenning. In de twintigste eeuw werd het meer en meer gebruikt om nog niet geïdentificeerde drenkelingen of verkeers slachtoffers tijdelijk onderdak te bieden. Ook voerde de schouwarts hier zijn werk uit.

In de haag die rondom de begraafplaats loopt is de overgang van het oude gedeelte naar het nieuwste gedeelte uit 1952 duidelijk te herkennen. In het oude gedeelte is de haag samengesteld uit liguster en langs het nieuwe gedeelte uit taxus.

De begraafplaats oogt vandaag

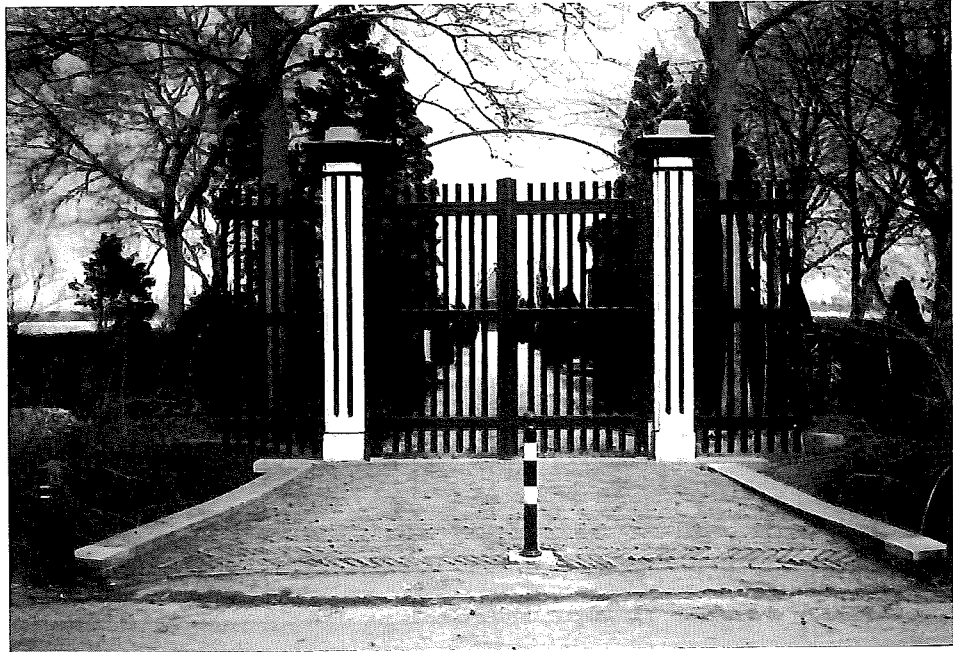
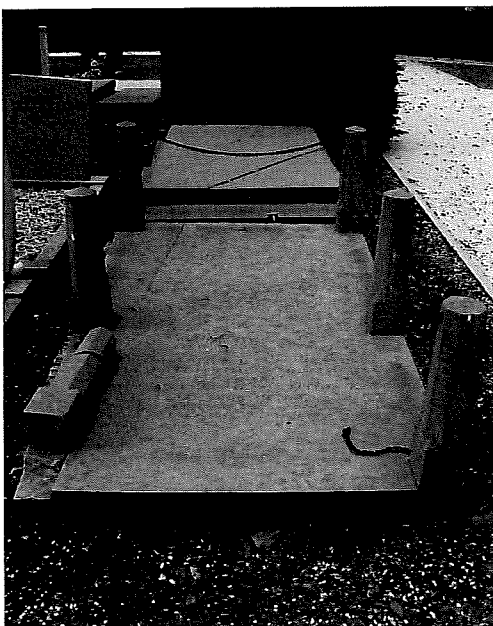
Het monumentale toegangshek in 1996

de dag nog steeds landelijk. Bijzonder is het opmerkelijke houten toegangshek op de gemetselde dam. Het hek is uitgevoerd in de trant van de houten hekken die hier in het verleden algemeen voorkwamen bij boerderijen. Het hek dateert waarschijnlijk niet uit de begintijd van de begraafplaats. Zo'n twintig jaar geleden was er nog sprake van om het te vervangen door een stalen schuifhek à la Abcoude. Dank zij ingrijpen van burgemeester De Raad en wethouder Hoogenhout is het oude hek gerestaureerd. De karakteristieke kleuren geven de ingang van de begraafplaats een waardig aanzicht.

Enkele bijzonderheden.

Op de begraafplaats kunnen we aantal grafkelders aantreffen.

Het langst bewaarde graf op de begraafplaats is dat van Johanna Christina Virulij. Zij ligt in een grafkelder op Perk A zuidzijde regel A nr. 1 + 2. De tekst op de deksteen is amper nog te lezen. Wij geven hem hier weer:

JOHANNA CHRISTINA VIRULIJ
ECHTGENOTE VAN JAN JANSEN
GEBOREN XI AUGUSTUS
MDCCCII (1802)
OVERLEDEN XXVII MAART
MDCCCXXXVIII (1838)
EN NA TIEN JAREN SOLITAIR
IS HIER MET ZIJN GADE HERENIGD
JAN JANSEN
GEBOREN VI MAART MDCCXCI
(1791)
OVERLEDEN 20 APRIL
MDCCCXLVIII (1848)

J(OHANNA).C(HRISTINA). VAN
VOORTHUIJSEN OUD DRIE
MAANDEN
OVERLEDEN 20 MAART 1847
EN
HARE MOEDER JOHANNA JANSEN
ECHTGENOTE VAN J.J. VAN
VOORTHUIJSEN
OUD 32 JAREN
OVERLEDEN 17 NOVEMBER 1857
J.J. VAN VOORTHUIJSEN

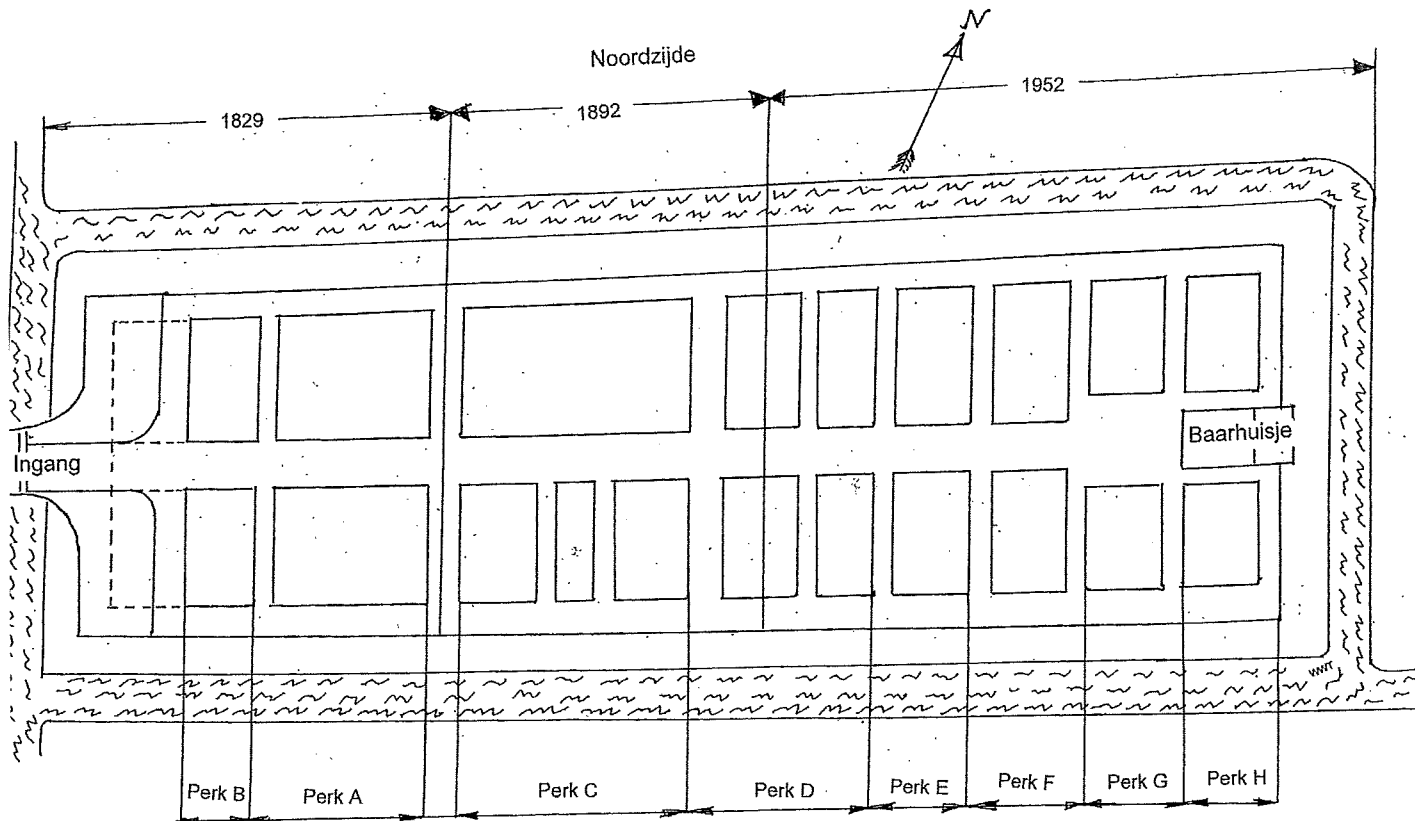
BURGEMEESTER DER GEMEENTE
ABCOUDE BAAMBRUGGE C.A.
GEBOREN DEN 30 NOVEMBER
1815
OVERLEDEN DEN 26 MAART
1866

*Het oudst bewaarde graf.
SIC TRANSIT GLORIA MUNDI.*

Dat het graf er nog altijd is hebben we waarschijnlijk te danken aan eerbied voor de burgemeester Jan Jacob van Voorthuijsen die hier ligt begraven.

Johanna Christina Virulij was samen met haar echtgenoot Jan Jansen bewoonster van de buitenplaats Middelvaart in Baambrugge. Ons lid Dick Slebos schreef over de buitenplaats en zijn bewoners een boeiend verhaal in het jaarboekje Niftarlake 2006.

Een andere opmerkelijke grafkelder is die van Frederik Oewel (1825 - 1883). Deze was eigenaar en bewoner van buitenplaats Postwijk aan de Rijksstraatweg. Hij werd in sept. 1883 in Baambrugge begraven. Schrijver dezes ontmoette eind 2003 een verre nazaat van Frederik Oewel. Zij bleek gehuwd te zijn met een achterkleinzoon van genoemde Oewel. Zijn moeder was de laatste van het geslacht Oewel in Nederland. De familie was niet op de hoogte van het bestaan van een familiegraf in Baambrugge. Op 17-08-2005 overleed mevrouw Clara Brunhilde Verheus- Oewel op de gezegende leeftijd van 98

Algemene Begraafplaats Baambrugge
toestand voorjaar 2007

De plattegrond van de begraafplaats is als volgt opgebouwd. Er zijn groepen van Zuidzijde graven die in perken zijn gevat. Deze perken hebben de letters A t/m H en liggen aan de noord- en zuidzijde. Het perk is weer onderverdeeld in regels die ook weer een letter hebben. Een aantal graven vormen een regel. De graven zijn per regel genummerd. Vanuit het middenpad olopend naar de noord- of zuidzijde.

jaar in Haarlem. Het was haar uitdrukkelijke wens geweest om bij haar grootvader ter aarde besteld te worden. En zo geschiedde. Na een tijdsspanne van 122 jaar werd de grafkelder weer gebruikt!

Buiten deze twee beschrijvingen zijn er meer graven met een interessant verhaal. We hebben

het dan over burgemeester Roos Vlasman, Cornelis Pieter van der Lee, Jan de Vries, de scheepsbouwer van RSV, Gerrit van Arkel, de Grevenstukken en de Middelbergen. Wellicht dat we daar in de volgende nummers nog eens op terug komen.

Tenslotte.

In beschrijving van de

Algemene Begraafplaats in Abcoude nr. 23 schreven wij: de huidige ingang aan de Bijdorplaan maakt een sombere indruk en funeraire symboliek is hier in geen velden of wegen meer te vinden. Wij zijn verheugd dat de Gemeente het industriële hek op 7 november 2006 door een nieuw, meer aangepast, sierhek heeft vervangen. Dit hek werd vervaardigd door de Fa. Lam uit Nederhorst den Berg.

Voor lezers die zich verder willen verdiepen in de funeraire cultuur in Nederland, adviseren wij de websites van De Terebinth www.terebinth.nl en www.dodenakkers.nl

Met dank aan de heren Leon Bok en Cor van Schaik.

Wim Timmer

Het nieuwe toegangshek bij de Algemene Begraafplaats aan de Broekzijdselaan te Abcoude.

Waarvan akte: de jodenvervolging op papier

De gebeurtenissen van de jaren '40-'45 staan nog steeds volop in de belangstelling. En zolang er mensen in leven zijn die deze tijd zelf meemaakten zal dat ook wel zo blijven. Hun herinneringen vormen een belangrijke bron van kennis. Maar het is van groot belang om het niet altijd even betrouwbare geheugen te toetsen aan documenten die tijdens of kort na de gebeurtenissen ontstonden. Het is de bedoeling van dit artikel om een pijnlijke episode uit de plaatselijke oorlogsgeschiedenis nader te belichten aan de hand van dergelijke bronnen. Deze kwestie, het verwijderen van vrijwel alle inwoners van "Joodschen bloede" uit de gemeente, is uiteraard bij de lezers van dit blad niet onbekend. Het is ech-

ter alleszins de moeite waard om bij een nadere beschrijving van deze deportaties de in officiële stukken neergelegde houding van burgers, diverse ambtelijke diensten en burgemeester mee te wegen.

Administratie

De eerste belangrijke stap in de vervolging van de joodse inwoners van Nederland was de van het overheidspersoneel geëiste niet-jood verklaring. Deze verklaring werd door nagenoeg alle Nederlandse ambtenaren afgegeven. In Abcoude concludeerde burgemeester baron Bentinck op 29 oktober 1940 dan ook dat al zijn ambtenaren een -negatieve- verklaring ter zake hadden afgelegd. Al snel volgden echter verdergaande maatregelen. De Duitse veror-

dening 6/1941 verlangde begin '41 dat een ieder die minstens één joodse grootouder had, dit zou melden bij de gemeente van inwoning. Naar aanleiding van deze maatregel meenden in totaal zeventien inwoners van de beide Abcouder gemeenten tot zo'n aanmelding verplicht te zijn. De gemeente Abcoude-Baambrugge noemt alleen het aantal (12), en de baten voor de gemeentekas (fl. 6,-). In de financiële administratie van Abcoude-Proostdij zijn ook de vijf namen terug te vinden. Zoals die van de civiel ingenieur Henk Krijn. Hij woonde sinds oktober '40 in hotel De Waterlelie, en werkte voor de

Onderscheid tussen de Gemeente Abcoude Proostdij en de Gemeente Abcoude Baambrugge. Het eindresultaat was hetzelfde.

Amsterdamsche Ballast Mij (ABM) aan de autoweg Amsterdam-Utrecht. Ook Krijn haalde een bewijs van aanmelding, maar dit had voor hem kennelijk geen verdere consequenties. In ieder geval schreef het bevolkingsregister hem niet uit. Evenmin kreeg zijn persoonskaart een van de gebruikelijke merktekens en hij werd niet op de zogenaamde 'evacuatielijst' gezet. Uit de gemeentelijke financiële administratie blijkt verder dat hij tussen juli '44 en april '45 meer dan dertig keer naar het gemeentehuis kwam om te telefoneren. Als dit beeld klopt verkeerde Henk Krijn in een zeer uitzonderlijke positie. Zijn moeder en grootmoeder werden in oktober '42 in Auschwitz omgebracht. Hij bleef in Abcoude wonen, en werkte bij de ABM tot hij eind '46 bij een verkeersongeluk in Zeeland om het leven kwam. De notitie 'G I', de aanduiding voor een 'Gemischling' met twee joodse grootouders, kreeg de persoonkaart van Louis Willem de Jong. Hij was een zoon van de architect die onder meer het Tuschinski Theater ontwierp. In de herfst van 1940 was hij aan de Raadhuislaan in Abcoude neergestreken. Maar niet voor lang: 4 juni 1941 wordt hij alweer uitgeschreven naar Amsterdam. Het is waarschijnlijk niet toevallig dat dit op de laatste dag was dat de joden in Nederland zonder vergunning (en dus zonder enorme rompslomp) mochten verhuizen. Het is onduidelijk hoe het hem verder verging, maar hij overleefde de oorlog. Hij overleed in 1981. Sara van de Kar, in 1894 als Sara Dreese geboren, kwam in 1934 met haar 16-jarige zoon Elie aan het Kerkplein wonen. Textielhandel Hollandia, opge-

richt door haar neef Martijn Neeter, opende daar een filiaal. In februari '37 vertrok Elie met zijn vader, die de toekomst in Europa met reden somber inzag, naar Zuid-Afrika. Aan de Voordijk ten slotte woonde het echtpaar Goldsmit-Kleerkoper. Goldsmit woonde vrijwel zijn hele leven in Abcoude. Een flink deel van zijn familie, ouders, ooms, tantes, verhuisde jarenlang met enige regelmaat tussen Abcoude en Amsterdam heen en weer. Ephraïm Goldsmit, Rebecca Kleerkoper en Sara van de Kar waren volgens de Duitse verordening 'Volljuden'. Voor Abcoude-Baambrugge is het beeld eveneens redelijk compleet. Van één 'aangemelde' is de identiteit vooralsnog onbekend. Op het adres Hoogstraat 9 woonde sinds begin '40 het vluchtelingengezin Katz. Zij kwamen via Roermond in deze gemeente terecht. De lotgevallen van dit vijf personen omvattende gezin zijn door hun vroegere overbuurmeisje in 1995 uitvoerig verhaald. Aan de zelfde straat woonde Catharina Stuiver, echtgenote van de radiohandelaar Anderson. Daarnaast, op nummer (destijds) 26, dreven de gezusters Goldsmit hun winkel. In de Donkervlietse polder bij Loenersloot wonden sinds oktober '40 de montessori-onderwijzeres Eva Loeb en de koopman Heinz Keijser. Daar vlakbij, aan de Rijksstraatweg, woonde Frida Strupp, die in Duitsland ambts-halve met de denigrerend bedoelde tweede voornaam Sara was opgezaald. De Nederlandse bevolkingsadministratie nam die toevoeging over. De situatie in het land werd

allengs grimmiger. In Amsterdam hadden inmiddels de bekende straatgevechten van februari '41 plaatsgevonden. Naar het schijnt waren veel joden die zich door de daaropvolgende razzia's in de hoofdstad niet veilig meer voelden naar plaatsen in Utrecht uitgeweken. De gemeenten in die provincie kregen daarom opdracht aan hun toegangswegen borden met de tekst "Joden niet gewenscht" of die strekking te plaatsen. Vrijwel alle burgemeesters voerden ook deze maatregel uit. De burgemeester van Utrecht riep zijn collega's op collectief te weigeren, maar hij kreeg alleen zijn Amersfoortse ambtgenoot mee.

Baron Bentinck besteedde het maken van de beledigende borden uit aan verschillende ambachtslui in Abcoude en Baambrugge. Er is geen bijzondere reden om te denken dat deze iets tegen hun joodse plaatsgenoten hadden, of tegen joden in het algemeen. Toch zagen ze kennelijk geen beletsel om aan de vervaardiging mee te werken. Nadat de baron van Rijkswaterstaat toestemming had gevraagd en gekregen werden de borden geplaatst. Er was gelukkig ook oppositie: in de zomer moest er herstelwerk aan worden verricht. Overigens zijn alle zogenoemde bevelschriften, de betalingsopdrachten voorzien van de bijbehorende factuur, met betrekking tot deze borden uit de verder complete administratie verdwenen. Alleen in de gemeentelijke grootboeken zijn deze bedenkelijke transacties nog terug te vinden.

En ondertussen kwam ook de economische wurggreep tot stand. Er trad een verordening

Hoogstraat 30-32. De noordelijke gevelwand van de Hoogstraat omstreeks 1966. Vlnr Garage van Kalmthout - /kapper/sigarenwinkel van Schaick - Voormalig Politiebureau - Radio Kaandorp.

in werking die de registratie van bedrijven van joodse eigenaren regelde. Aan de hand daarvan werd onteigening of liquidatie ter hand genomen. Voor het filiaal van Hollandia viel het doek formeel eind mei '42. "Het filiaal Abcoude, Kerkplein 17 is opgeheven" schreef de Kamer van Koophandel op het betreffende formulier. Lion Neeter, zoon van de oprichter, veranderde dat laatste woord in "gesloten door Overheid wegens Joodsche eigenaar", alvorens te ondertekenen. De filiaalhouder was overigens voor 1 april naar Amsterdam vertrokken. In augustus '43 moest zij naar Westerbork, in januari '44 naar Bergen Belsen. Ook de winkel van de zusters Goldsmit aan de Hoogstraat viel aan gedwongen liquidatie ten prooi. De winkel was, ondanks de invoering van het Handelsregister in 1921, nooit bij de Kamer van Koophandel ingeschreven. In november 1940 gebeurde dat alsnog, kennelijk uitsluitend om het bedrijf een jaar later *ordnungsgemäß* te kunnen opheffen. De veehandel en

slachtplaats van hun broer aan de Voordijk was door de OMNIA Treuhandgesellschaft op 23 oktober 1941 opgeheven. De gemeente verplaatste de ambtelijke keuringen van vrijbankvlees in de zomer van '41 tijdelijk naar elders.

Verdrijving

Het bleef niet bij *Wirtschaftsentjüdung*. De situatie werd voor de joodse burgers van Nederland snel nijpender. Discriminerende maatregelen volgden elkaar in hoog tempo op. Tegen de tijd dat de deportaties werkelijk op gang kwamen waren De Jong en mevrouw Van de Kar al vertrokken. Op de van gemeentewege opgestelde evacuatielijst stonden uiteindelijk de zusters Goldsmit, hun broer en schoonzuster, de familie Katz (maar niet de kinderen), mevrouw Anderson, Frida Strupp, Heinz Keijser en Eva Loeb. De laatste twee doken onder en wisten zo te overleven. Mevrouw Anderson kreeg als gemengd gehuwde voorlopig respijt. Voor deze categorie bleek dit uitstel veelal afstel te zijn. De overigen, plus de kin-

deren Katz, werden omgebracht. Frida Strupp vertrok in opdracht van de 'Zentralstelle' -tijdelijk- naar de Pretoriusstraat. De gezusters Goldsmit trokken voorlopig in bij hun getrouwde zuster aan de

Binnenkant te Amsterdam. Met deze zuster en zwager werden zij uiteindelijk eind september naar Auschwitz getransporteerd. Hun broer en zijn vrouw kregen een etage in de Swammerdamstraat aangewezen. Zij werden op 14 september 1942 uit het bevolkingsregister van Abcoude geschrapt. De op 5 september gedateerde aanslag voor de hondenbelasting kwam onbestelbaar op het gemeentehuis terug, zodat het daadwerkelijke vertrek kennelijk eerder plaats had. In februari '43 werden Ephraïm Goldsmit en zijn vrouw doorgestuurd naar Westerbork, om vervolgens op 23 maart naar Sobibor te worden gevoerd. In dit transport bevond zich overigens ook de in 1868 in Abcoude geboren Simon Overste.

In december '42 werden drie inmiddels onbewoonde woningen van gemeentewege onttruimd. Dit waren Hoogstraat 9 en (destijds) 26, en Voordijk (destijds) 48. Of dit ingevolge enige opdracht of op eigen initiatief gebeurde is niet duidelijk. In ieder geval werden de goederen opgeslagen op de

zolder van de firma Den Hartogh aan de Kerkstraat. Op 27 augustus waren in de drie percelen de gebruikelijke inboedellijsten opgesteld. Om onbekende redenen kwam de doorgaans zo doeltreffende 'Hausraterfassung' er daarna niet meer aan te pas. De spullen stonden in mei '45 nog steeds opgeslagen.

Afwikkeling

Na de bevrijding stonden de overlevenden voor grote praktische problemen. Bezittingen bleken vaak verdwenen of verkocht, bedrijven opgeheven en handelsvoorraden aan derden overgedaan. Lion Neeter, die aan de Amsterdamsestraatweg was gaan wonen en daar zijn bedrijf nieuw leven inblies, diende requesten tot rechtsherstel in tegen twee collega's. Deze twee, een in Amsterdam en een in Abcoude, hadden de distributiequota van Neeters diverse filialen overgenomen. Dit gebeurde overigens in het hele land met de quota van zo'n 1600 joodse textielhandelaren. Het initiatief hiertoe kwam van Rijksbureau Distex, dat de goederen voor Nederland wilde behouden. De joodse handelaren, die in november '42 collectief hun vergunningen verloren, werden gedwongen hun voorraden onvoordelig te verkopen aan hun 'arische' collega's. Distex bemiddelde hierbij. Een en ander leidde na de oorlog tot een bitter juridisch gevecht, waarin mr. Abel Herzberg de verenigde joodse handelaren vertegenwoordigde. Herzberg velde een hard oordeel over de diegenen die de quota hadden geaccepteerd, en nu weigerden hun benadeelde collega's tegemoet te komen. Uiteindelijk bepaalde de Raad voor het Rechtsherstel eind '46 dat de

'arische' handelaren de op de goederen gemaakte winst aan de oorspronkelijke eigenaren dienden af te dragen. Neeter trok daarop in januari '47 het request tegen zijn collega-plaatsgenoot in. Sara van de Kar keerde niet naar Abcoude terug. Zij woonde tot haar overlijden in 1972 in Amsterdam

Niet alleen handelsvoorraden waren inzet van controversen. Vooral met onroerende goederen van joodse eigenaren waren tijdens de bezetting flinke bedragen gemoeid. In Abcoude had de familie Goldsmit in de vele jaren van hun aanwezigheid enig bezit verworven. Het huis aan de Voordijk was al decennia in de familie. Het winkelpand aan de Hoogstraat was in 1929 aangekocht.

Ingevolge een van de talrijke Duitse verordeningen was het beheer overgenomen door de zogeheten Niederländische Grundstückverwaltung (NGV). De hypotheekbewaarders van de kadastrale noten de overname zonder blikken of blozen in hun registers. De NGV besteedde de verdere verkanseling van dit bezit uit aan een netwerk van Nederlandse, *deutschfreundliche* makelaars. Abcoude ressorteerde onder het Utrechtse kantoor van de Algemene Nederlandsche Beheer van Onroerende Goederen, de ANBO.

Voor het huis aan de Voordijk vond de Utrechtse vertegenwoordiger al snel een kandidaat. Een gewezen werknemer van Goldsmit, die al in september '42 zijn eigen bedrijf in het perceel vestigde, kocht het pand in juli '43 voor fl. 3000,-. Hij woonde er al sinds februari. De koper bezwaarde het pand nog dezelfde dag met een hypotheek, door een plaatse-

lijke veehandelaar verstrekt. Daarnaast bezat Goldsmit, samen met een zuster van zijn vrouw, sinds 1932 een huis aan de Kerkstraat. In dit geval wist ANBO-Utrecht de zittende huurder warm te maken voor aankoop. Deze kocht het pand in april '43 voor fl. 3100,-. Ook deze koper bezwaarde zijn nieuw verworven bezit direct met een hypotheek. Hier was de geldschieter een veehouder uit Weesperkarspel. Voor de goede orde: de opbrengsten van deze en talloze vergelijkbare transacties kwamen bij de NGV en de diverse makelaars terecht. Een aantal van deze makelaars verrijkte zich in korte tijd op ongehoorde wijze. Ruim een jaar eerder was Goldsmit door een verordening inzake landbouwgronden gedwongen ongeveer vier hectare weiland van de hand te doen. Een verderop wonende veehouder kocht deze grond voor fl. 10.000,-. In dit geval was Goldsmit zelf de verkoper, maar daar de zogenaamde Liro-verordeningen al van kracht waren kwamen ook deze opbrengsten hem niet ten goede.

Rachel Kleerkoper, de hierboven bedoelde schoonzuster, overleefde. Met enkele andere leden van de gedecimeerde familie spande zij zich in voor rechtsherstel. Haar ervaringen zijn niet wezenlijk anders dan die van zoveel anderen die de brokstukken bij elkaar probeerden te rapen. Zij begon procedures tegen de kopers van de diverse bezittingen. De kwestie sleepte jaren voort, maar in 1952 kwam het tot een schikking met de kopers van beide huizen. Met de koper van het weiland was in 1950 overeenstemming bereikt. In alle

gevallen kwam het tot een bekrachtiging van de koop, met dien verstande dat de kopers alsnog een bedrag aan 'partij Goldsmit' betaalden. Deze partij moest vervolgens maar zien de oorspronkelijke koopsom van de NGV terug te krijgen. Rond het niet doorverkochte winkelpand aan de Hoogstraat was de kwestie zeer gecompliceerd. De eigenaressen waren dood, evenals alle directe en de meeste verdere familieleden. Het mag een wonder heten dat de betrokken notarissen de draad niet kwijtraakten, maar zij losten de puzzel van de vererving op. Uiteindelijk waren 53 personen, verspreid over vijf continenten, plus een drietal onbeheerde nalatenschappen rechthebbend. Hun aanspraken varieerden van 1/6 tot 1/294.912 gedeelte. In 1966 werd het perceel, tot dan als politiebureau in gebruik, in de beroemde kegelbaan van de Wakende Haan in veiling gebracht. Een plaatselijke neringdoende verwierf het voor fl. 55.000,-.

De familie Katz bezat weinig meer dan hun huisraad. Er waren geen erfgenamen die aanspraak op deze spullen konden maken. De inboedel en de andere roerende goederen werden in november '46 in het Amsterdams Koffiehuis geveild. Bij de vereffening vorderde de gemeente alle gemaakte opslagkosten terug, zoals zij ook deed bij de twee nalatenschappen van de familie Goldsmit.

Noblesse oblige

In delicate kwesties is het zaak niet te lichtvaardig te oordelen. Het staat buiten kijf dat gezagsdragers zich in de oorlogsjaren voor grote moeilijkheden geplaatst zagen. Toch

moeten zij zich juist in moeilijke tijden hun gezag waardig tonen. Daarom past in deze een kritische houding waar het de rol van de burgemeester betreft. De baron bracht het er waarschijnlijk niet slechter af dan het gros van zijn ambtgenoten, maar toch ook niet beter. Het betrof hier een telg uit een oud geslacht, dat al bijzonder lang in diverse vormen van het landsbestuur actief was. Bovendien was hij jurist: de Grondwet en het Landoorlogreglement hadden voor hem boven onrechtmatige Duitse verordeningen moeten staan. Het had hem tot eer gestrekt als hij op zijn minst het meewerken aan de plaatsing van de anti-joodse bordjes had geweigerd.

De vraag dringt zich op of de burgemeester de draagwijdte van wat zich voor zijn ogen had voltrokken wel beseftte. In de rede die hij 10 mei 1945 uitsprak kwam veel van het doorstane leed ter sprake. Maar er viel geen woord over de deportatie van zijn joodse burgers. Blijkens correspondentie met het Beheerinstituut meende de baron dat de familie Katz vanwege de anti-joodse maatregelen uit de gemeente was "weggegaan", een weinig adequate omschrijving van de omstandigheden van hun vertrek. Met betrekking tot de onbeheerde boedel schreef hij: "Waar deze Katz sindsdien niets meer van zich heeft doen hooren, komt het mij gewenscht voor dat het Nederlandsch Beheerstituut de verdere zorgen over dit meubilair op zich neemt." Dit schrijven dateert van 6 februari 1946, als de volle omvang van de vernietiging inmiddels wel gevoeglijk bekend is. In het zelfde schrijven schoof

Bentinck terloops de gemeentesecretaris als beheerder naar voren. En inderdaad werd de secretaris beheerder over het vermogen van (de door de Nederlandse staat overigens als vijandelijk onderdaan beschouwde) Ernst Katz. Te oordelen naar de ter zake dienende documenten heeft hij zich gewetensvol van die lastige taak gekwetend. Bij gebrek aan solide kluisruimte liep hij geruime tijd met de bijbehorende contanten in zijn binnenzak. De secretaris zal het beëindigen van het beheer tegen het einde van 1947 waarschijnlijk als een hernieuwde bevrijding hebben ervaren. De burgemeester ondervond overigens al spoedig na de bevrijding kritiek op zijn doen en laten. In november '45 vond de eerste naoorlogse vergadering van de (niet gekozen) gemeenteraad plaats. Raadslid Blankenstein wilde onder meer het onderduiken van de burgemeester en de vorderingen door ambtenaren ter sprake brengen. De baron meende echter slechts verantwoording schuldig te zijn aan Hare Majesteit de Koningin en aan geen ander, ook niet de gemeenteraad. Of hij deze verantwoording ook aan Wilhelmina heeft afgelegd is niet bekend. Wel schreef minister Beel in april '46 aan de waarnemend Commissaris van de Koningin geen reden voor een zuiveringsmaatregel tegen Bentinck te zien.

Besluit

Dit stukje gaat met betrekkelijk grote stappen door een uiterst complexe geschiedenis heen. Het bedoelt echter aan te tonen hoe onvoorstelbare gebeurtenissen door overheidsinstellingen en bestuurders werden afgehandeld. En

hoe gewone burgers onder plotseling gewijzigde omstandigheden tot beslissingen kwamen, die voorheen -wellicht- onvoorstelbaar waren. Het is goed hierbij te bedenken dat de

betrokkenen vrijwel allen te goeder naam en faam bekendstaande dorpelingen waren. En behoudens de man die de vrijgekomen woning van de familie Katz betrok, speelden plaat-

selijke aanhangers van het nationaal-socialisme in de hier beschreven gebeurtenissen geen enkele rol.

Gertjan Broek

BOTSHOL: de geschiedenis van uitgebleven droogmakingen

deel I

Samensteller dezes is geboren en getogen aan de *Botsholsedwarsweg* te Waverveen. Hij heeft mede daardoor 'wel wat' met Botshol en deelt deze betrokkenheid met vrijwel alle (oud-) inwoners van Waverveen. Dat het hierbij om deel van Abcoude gaat, speelt geen rol. Daarentegen is de interesse bij de Abcoude bevolking voor de Botshol opvallend gering, ik heb dat in een enquête tijdens een wekelijkse markt op het Markvelt moeten vaststellen. Conclusies: 1) bij samengaan van Abcoude met de Ronde Venen, gaat eerstgenoemde gemeente voor de inbreng van minstens 50% van de aardigste mensen zorgen; 2) In Abcoude weet men heel weinig over de Botshol. Voor mij vormt dit een aanleiding om in het vervolg op een eerder Botshol- artikel van Ger van der Most (Angstelkroniek 6, november 2000) nog méér over dit natuurgebied te vertellen, met daarbij de nadruk op het ontkomen aan droogmakingen.

Korte geschiedenis

Gelet op het onderwerp geldt hierbij een beperking tot enkele zaken van voornamelijk geologische aard.

'Bot' c.q. 'Bok' c.q. 'Bo(c)x' vormt naar alle waarschijnlijkheid een persoons- of een diernaam en 'Hol' zou volgens de meeste, elkaar citerende historici een term zijn geweest waarmee in ieder geval in de 18^e eeuw laaggelegen moerasige bodem werd aangeduid. Gelet op de nu nog aanwezige nauwelijks begaanbare rietvelden zou dat een plausibele verklaring kunnen zijn. Edoch, in het Middel-Nederlands heeft het woord 'hol' de betekenis van "diepte van een gracht, sloot of bedding" en het zou dus ook kunnen zijn dat de toevoeging 'hol' alhier betrekking had op een waterweg.

Het Botshol *van nu* komt min of meer overeen met het gebied, dat tot aan in ieder geval de Franse overheersing

als Waveren en ook wel als Klyne polder en nadien ook als Noorderpolder op de kaart stond. Officieel, in waterschapstermen, zou ik het huidige Botshol- gebied tot 1868 als Noorderpolder moeten aanduiden. Tot 1820 vormde de Noorderpolder Noord-Hollands gebied, evenals het aangrenzende Waverveen, of wat er destijds nog van over was gebleven: deze gemeente was omstreeks 1750 reeds voor meer dan 80% uitgeveend. Ruim 25 jaar nadien was Waverveen letterlijk van de kaart verveend, teneinde Amsterdam van turf te voorzien en bestond het Waverveense gebied in feite enkel nog maar uit water (waar op de kaart 'VINKEVEEN' vermeld staat, had 'WAVERVEEN' moeten staan). Dat vooral Waverveen en nadien Botshol voor turfleverantie in aanmerking kwam had te maken met hun Noord-

Hollandse status: op de Utrechtse (Stichtse) turf werden forse uitvoerbelastingen geheven.

Nadat Waverveen helemaal 'verwaterd' was, kwam de Noorderpolder vanaf 1777 aan de beurt om door Amsterdam opgestookt te worden. Volgens enkele bronnen zou de verveening tot 1793 hebben geduurd. Maar afgaande op kaarten zou in 1809 deze vorm van energiewinning nog in volle gang zijn geweest. Er zijn ook kaarten uit circa 1850, die het beeld geven van een nagenoeg voltooide verveening van de Noorderpolder en derhalve op het ontstaan van de "Botsholsche plassen".

Naar mijn mening geeft de op deze bladzijde vermelde kaart van J. Kuyper (*uit de Gemeente Atlas van de Provincie Utrecht 1868*) wél een goed beeld van de stand van de verveening op dat moment. Voor de goede orde:

de Botshol is op de kaart ter rechterzijde van 'De Waver' gelegen. Op de kaart uit 1867 is goed te zien dat er nog wel wat te vervenen viel en met die bezigheid is men op kleine(re) schaal dan ook voortgegaan. Gedurende de periode van 1914-1918 is de vervening zelfs geïntensiveerd teneinde Abcoude tijdens deze oorlogsjaren van eigen turf te voorzien. Toch is ondanks de vervening na 1850 tot ongeveer 1920 vooral in het noorden van de Botshol een aanzienlijk deel onverveend gebleven.

Het plassen- (c.q. open water-) gedeelte van de Botshol is vanaf circa 1900 bovendien gaandeweg verminderd door de aanleg van het Fort Botshol in de uiterste noordwesthoek. Niet dat dit Fort nu zoveel volume voorstelde c.q. voorstelt, maar ten behoeve van de aanleg van dit onderdeel uit de stelling van Amsterdam zijn er grote hoeveelheden bovengrond elders in de Botsholsche plassen gestort. Aldaar ontstond een zodanige ondiepte dat er zich rietvegetatie kon ontwikkelen, met landvorming als geleidelijk resultaat.

In de loop van de 19^e eeuw ontstond een toenemende noodzaak ter beteugeling van - onder meer - de zogenaamde Noorder-Zuider Polder, de watermassa ten noorden van Waverveen en ten zuidwesten van de Noorderpolder. Pas in 1865 was er een uitvoerbaar plan tot stand gekomen, om het gehele watergebied met de reikwijdte van de huidige Polder Groot- Mijdrecht droog te maken. Met het daadwerkelijk leegmalen werd in 1874 een begin gemaakt met behulp van een stoomgemaal aan de

Waver, dicht in de buurt van de Botshol. Waarom dit Plassengebied buiten het droogmakingsproject is gebleven, is niet duidelijk; in de aanvankelijke plannen waren de Botsholsche plassen wel degelijk opgenomen. Het zou kunnen dat het 'met rust laten' van dit afzonderlijke gebied te maken had met de voor droogmaking benodigde afwatering, die hoe dan ook gecompliceerd en duur geweest zou zijn. Ook de omstandigheid, dat de Botshol omstreeks 1870 nog maar ten dele verveend was, kan een rol hebben gespeeld.

Overgang naar Abcoude-Proosdij

Bovenvermelde toestanden zullen Abcoude- Proosdij en Aasdom in het Veen toentertijd een zorg zijn geweest. Daar kwam verandering in na de droogmaking van het naburige gebied, dat nadien als "Groot-Mijdrecht" zou worden aangeduid. Deze zeer moeizaam drooggevallen polder moest in 1880 over meerdere gemeenten verdeeld worden, al evenzeer een moeizame aangelegenheid. Na de nodige verdeeldheid tussen Abcoude- Proosdij en Aasdom in het Veen, Vinkeveen & Waverveen, Wilnis en Mijdrecht besloot het Provinciale bestuur niet alleen deze 'Divide et Impera' - klus te klaren, maar tegelijkertijd ook de grenzen tussen de twee eerstgenoemde gemeenten te herzien. Daarvoor gold een gereede aanleiding: het dorp Vinkeveen, qua inwoners het grootste in noord-west Utrecht, bestond in hoofdzaak uit de aaneengesloten delen Demmerik, Herenweg en Achterbosch. De eerste twee delen behoorden tot de gemeente Vinkeveen & Waverveen, doch Achterbosch

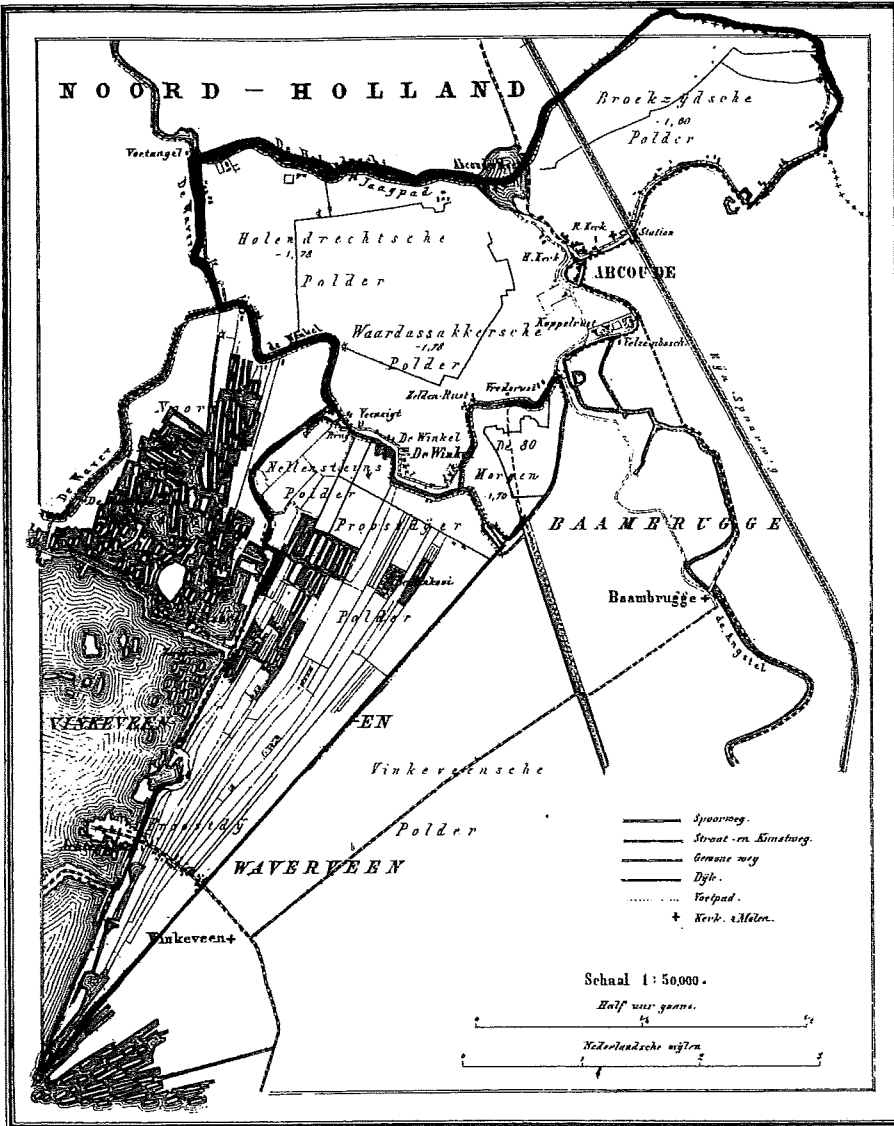
tot Abcoude-Proosdij en Aasdom in het Veen. Per 1 januari 1882 ging het grootste i.c. zuidwestelijke gedeelte van de Proosdijer Polder, inclusief Achterbosch, over naar Vinkeveen & Waverveen. Het 'verlies' van dit ver van Abcoude gelegen gebied met een veelal behoeftige bevolking zal in feite een zorg minder hebben betekend voor Abcoude-Proosdij. Voor deze gemeente was de toevoeging 'en Aasdom in het Veen' in het vervolg niet meer aan de orde, ongetwijfeld een tegenslag voor de inkt-leverancier van het gemeentehuis...

Vanwege het door de provincie gehanteerde 'voor wat hoort wat' - principe kwam Abcoude-Proosdij in het bezit van de Ringkade, de Winkel *en de Botshol*.

De gemeente Vinkeveen & Waverveen bleek na 1881 wel raad te weten met de van Abcoude verkregen Proosdijer polder : in 1887 werd voor de vervening een concessie - voor 90 jaar -afgegeven. Een dergelijk contract hield in deze situatie in, dat het verveende gebied uiterlijk in 1977 droog gemaakt had moeten zijn. Daar is dus niets van terecht gekomen en het voert bij dit Botshol-onderwerp te ver om daarop nader in te gaan. Vandaar de beperking tot de oorzaken van een andere uitgebleven droogmakerij, namelijk die van de Botshol c.q. Botsholsche plassen.

Plannen tot droogmakerij.

De Botshol geldt al een aantal jaren als een zogenaamd stiltegebied, ter grootte van circa 350 ha., waarvan 200 ha aan water en rietland en 150 ha. aan weiland. Maar wat de gemeenteraad van Abcoude-Proosdij

1867.

1563 Bunders 1225 Inwoners.

Uitgave van Hugo Springar te Leeuwarden.

betrof, gold die status in feite al vanaf 1 januari 1882: vrijwel nooit kwam dit deel van de gemeente aan de orde: een gemeenteraad agendeert immers geen aangelegenheden zoals moeraswolfsmelk en sterrenkranswier. Omstreeks 1890 kwamen de Botsholsche plassen wel even zijdelings in de gemeenteraad ter sprake vanwege de onteigeningen ten behoeve van de bouw van het reeds eerder vermelde fort Botshol, een zogenaamd 'verdedigbaar aardwerk' aan de uiterste noord- west rand van de plassen (en dus ook van de gemeente). Veertig jaar later, in 1930,

moesten degenen, die de Botsholsche plassen een warm hart toedroegen, dit natuurgebied als een fort gaan verdedigen: er lag inmiddels een serieus plan tot gedeeltelijke droogmakerij ter grootte van ongeveer 180 ha, ten koste van fl. 300.000,- en de teloorgang van een uniek natuurgebied. Dat was althans de mening van tegenstanders van het plan. De totstandkoming hiervan kan vooral worden toegeschreven aan Jhr. Mr. C. Dedel, destijds burgemeester van de beide Abcoude gemeenten en tevens voorzitter van het Veen-derijbestuur van de Botsholsche plassen. In 1930, dus in

crisistijd, had hij de Provinciale Waterstaat van Utrecht verzocht onderzoek te doen naar de mogelijkheid tot gedeeltelijke droogmakerij. Als aanleiding en argument diende de bestrijding van de werkloosheid: na het droogvallen van de 180 ha. zou er veel egaliseringswerk aan de bodem verricht moeten worden en daarvan kon dan een werkverschaffingsproject worden gemaakt. Deze motivering komt wat merkwaardig over. Abcoude telde rond 1930 immers naar verhouding opvallend weinig werkloosheid; bij dit werkverschaffings project kon de Abcoude burgervader dus moeilijk aan zijn eigen burgers zonder werk hebben gedacht. Maar het zou kunnen dat zijn zorg naar Amsterdamse werklozen uitging; die waren er toentertijd te over. Maar ook die mogelijkheid is zeer onwaarschijnlijk; in het naburige Wilnis had Amsterdam in 1927 in de 'koud' drooggevallen polder Wilnis Veldzijde circa 37 ha. aan oneffen land aangekocht om de eigen werklozen met grondegalisering bezig te laten zijn. Maar rond 1930 had het fiasco van dit project zich al afgetekend: van een Amsterdammer maak je niet zomaar even een landarbeider.

Fons Compier - Vinkeveen

wordt vervolgd